

יסודות יבמות

שיעור עשרים וארבעה

איסור זונה לכהן

מקורות

א. ויקרא כא, ז

ב. גמ' יבמות סא.-: "מתני' כהן... הלכה כרבי אלעזר"; רש"י שם, ד"ה אלא, וד"ה ושנבעלה; תוס' שם, ד"ה אין, ודין שנבעלה

ג. גמ' יבמות ס: "תניא ר' שמעון... מאונך"

ד. גמ' סח.-סט. "מנא הני מילי... בקהל ה'"; תוס' מד: ד"ה הכא; רמב"ן ויקרא יט, כט; רשב"א סח. ד"ה מנא

ה. רמב"ם הל' איסורי ביאה פי"ח ה"א-ה; השגות הראב"ד, שם

רמב"ן ויקרא יט, כט

ורש"י כתב בפרשת אמור אל הכהנים: 'זונה - שנבעלה בעילת ישראל האסור לה, כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר'. וזו הודאה ממנו שאין זנות בכשרין, אלא שהוא מרבה בה אף חייבי לאוין. וזה דעתו גם בפירושו בגמרא. וגם זה איננו נכון, אלא מחייבי כריתות וכותי ועבד שאין קדושין בה היא נעשית זונה, וכהן לוקה עליה משום זונה, אבל מחייבי לאוין ממזר וגר עמוני ומואבי אינה זונה ואינו לוקה עליה, אלא שנפסלה מן התרומה ומן הכהונה, דכתיב 'כי תהיה לאיש זר', כיון שנבעלה לפסול לה פסולה, ומחייבי לאוין שבכהונה נעשית חללה.

רשב"א סח. ד"ה מנא

מנא ה"מ אמר רב יהודה אמר רב ובת כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסלה. מסתברא לי דהכא לישנא קייטא נקט והכי קאמר למ"ד אין זונה מחייבי לאוין מנא לן דמפסלא אבל לדברי חכמים דאמרינן לעיל בפרק הבא על יבמתו דגיוורת ומשוחחרת ושנבעלה בעילת זנות הויה זונה וכ"ש לר' מתיא בן חרש דאמר אפילו הלך בעלה להשקותה ובא עליה בדרך עשאה זונה הכא פשיטא דפסולה משום דהויה לה זונה וזונה בהדיא כתיבא, אלא לרבי אליעזר דאמר אין זונה אלא כשמה כלומר סוטה מתחת בעלה לדידיה הוא דקא בעי, וכאלו אמרו תינח לרבנן דהויה לה זונה אלא לרבי אליעזר מנא לן, והיינו דאיבעיא לן בסמוך אשכחן לתרומה לכהונה מנא לן ולכהונה קרא למה לי תיפוק לי משום זונה אלא על כרחין אליבא דמאן דאמר דלא הויה זונה קא בעי כנ"ל, וליכא למימר דהכא לתרומה קא בעי וכאלו אמר זונה דאיפסילא לתרומה מנא לן דא"כ מאי קאמר בתר הכי אשכחן לתרומה לכהונה מנא לן אלא ודאי כדפרישית, א"נ י"ל דהכא כשנבעלו באונס קאמר ולכ"ע וכרבה דאמר לעיל בפי' הבא על יבמתו דכל שבאונס לאו זונה היא, וזה עיקר.

בפרשת אמור מזהירה התורה את הכהנים:

אשה זנה וחללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה לא יקחו, כי קדש הוא לאלהיו. [ויקרא כא, ז]

בשיעור זה נעסוק באיסור זונה לכהן.

המשנה מביאה מחלוקת תנאים מי קרויה זונה:

כהן הדיוט לא ישא אילונית, אלא כן יש לו אשה ובנים. רבי יהודה אומר: אף על פי שיש לו אשה ובנים לא ישא אילונית, שהיא זונה האמורה בתורה. וחכמים אומרים: אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות.
[משנה סא.]

בברייתא מובאת שש שיטות תנאים בעניין זה:

זונה – זונה כשמה, דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר: זונה זו מופקרת. רבי מתיא בן חרש אומר: אפילו הלך בעלה להשקותה ובא עליה בדרך עשאה זונה. רבי יהודה אומר: זונה זו אילונית. וחכמים אומרים: אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות. רבי אלעזר אומר: פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה.
[יבמות סא.]

רוב הראשונים [רש"י ויקרא כא, ז; רמב"ן ויקרא יט, כט; רמב"ם הל' איסורי ביאה ה"ח ה"ב; ראב"ד, שם; רא"ש פ"ו ס' ו] פוסקים להלכה כשיטת חכמים, ש"אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות".¹ אולם, היראים [סי' לח] והסמ"ג [לאוין קנא] כותב שיש לחוש לדברי כל התנאים להחמיר מלבד שיטת רבי אלעזר.²

הראשונים נחלקים בביאור הגדרתם של חכמים, שזונה היא "שנבעלה בעילת זנות".

רש"י כותב:

ושנבעלה בעילת זנות – כגון ישראלית הנבעלת לפסול לה. [רש"י סא. ד"ה שנבעלה]

לדבריו, כל בעילה לפסול לה עושה אותה זונה.³

תוספות חולקים על שיטתו:

ואי אפשר לומר כן, דמחייבי לאוין דתפסי בה קידושין לא הוי זונה אלא מחייבי כריתות.

[תוס' סא. ד"ה שנבעלה]

לדבריהם, רק הנבעלת לחייבי כריתות נעשית זונה.⁴

במחלוקת זו נחלקים ראשונים נוספים: הרמב"ם [הל' איסורי ביאה פ"ח ה"א] כותב כרש"י, ואילו הראב"ד [שם] והרמב"ן [ויקרא יט, כט] נוקטים כתוספות.

מחלוקת זו משליכה על הבנת סוגיית הגמרא במקור איסור אכילת תרומה לנבעלת לפסול לה:

מנא הני מילי? אמר רב יהודה אמר רב: אמר קרא, 'ובת כהן כי תהיה לאיש זר' – כיון שנבעלה לפסול לה פסלה.
[יבמות סח.]

¹ וכן פוסק השולחן ערוך [וי, ח].

² הבית שמואל [וי, ט] מציין לשיטה זו.

³ וכן כותב רש"י בפירושו לתורה [ויקרא כא, ז].

⁴ תוספות [מד: ד"ה הכא] מביאים ראיה לכך מדברי הגמרא [תמורה כט:]: לגבי פסול 'אתנן זונה'. מדבריהם עולה שגדר 'זונה' זהה בכל דיני התורה. נראה שרש"י חולק על כך, ולשיטתו מושג זה מתפרש באופנים שונים. [בכך מיושבת השגת הרמב"ן [שם] על פירושו של רש"י [ויקרא יט, כט] לאיסור "אל תחלל את בתך להזנותה" – "במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קידושין"].

אם כן, הגמרא לומדת את איסור אכילת תרומה לנבעלת לפסול לה מן הכתוב "ובת כהן כי תהיה לאש זר".

הרמב"ן מבחין באופן ברור בין איסור זונה לדין "נבעלה לפסול לה":

מחייבי כריתות וכותי ועבד שאין קדושין בה היא נעשית זונה, וכהן לוקה עליה משום זונה, אבל מחייבי לאוין ממזר וגר עמוני ומואבי אינה זונה ואינו לוקה עליה, אלא שנפסלה מן התרומה ומן הכהונה, דכתיב 'כי תהיה לאיש זר' – כיון שנבעלה לפסול לה פסולה.

[רמב"ן ויקרא יט, כט]

דברים אלו אמורים לפי דרכם של תוספות, שרק הנבעלת לחייבי כריתות נעשית זונה, ועל פי זה מובן הצורך בפסול הנלמד מהכתוב "כי תהיה לאיש זר" – כדי ללמד על פסול נבעלת לחייבי לאוין, שאינה נעשית זונה⁵. לעומת זאת, לשיטת רש"י והרמב"ם, לכאורה אין צורך באזהרה זו, הואיל ובלאו הכי הנבעלת לפסול לה נעשית זונה, ומטעם זה יש לפסלה מלאכול בתרומה⁶.

הרשב"א מיישב קושי זה:

מסתברא לי דהכא לישנא קייטא נקט, והכי קאמר: למאן דאמר אין זונה מחייבי לאוין מנא לן דמפסלא, אבל לדברי חכמים דאמרינן לעיל בפרק הבא על יבמתו דגירות ומשחררת ושנבעלה בעילת זנות היא זונה... פשיטא דפסולה משום דהויא לה זונה וזונה בהדיא כתיבא... וכאילו אמרו: תינח לרבנן דהויא לה זונה אלא לרבי אליעזר מנא לן.

[רשב"א סח. ד"ה מנא]⁷

לדבריו, סוגיית הגמרא הולכת לפי השיטה שאין זונה מחייבי לאוין, אך לפי שיטת ההלכה כל הנבעלת בעילת איסור היא זונה, ועל פיה אכן אין צורך בדרשה זו כדי לפסול את הנבעלת בעילת זנות מאכילת תרומה⁸.

דברים אלו אמורים ביחס לגדר "נבעלה בעילת זנות". בנוסף לכך, כאמור, חכמים מגדירים גם את גירות ומשחררת כזונה.

רש"י כותב בביאור דברי חכמים:

אלא הגירות והמשחררת – דביאת עכו"ם ועבד פסלה.

[רש"י סא. ד"ה ושנבעלה]

מדבריו עולה שרק גירות שנבעלה לגוי נפסלת משום זונה⁹.

תוספות חולקים על כך:

אפילו נתייגרה פחותה מבת ג' שנים אסורה מטעם זונה, כדאמר לעיל גבי עיר אחת שהיתה בא"י כו', וטעמא לפי שבאה מן העובדי כוכבים השטופים בזימה.

[תוס' סא. ד"ה אין]

⁵ עי' בדברי תוספות [מד: ד"ה הכא] לביאור היחס בין איסור זונה לבין הדין הנלמד מהכתוב "כי תהיה לאיש זר".

⁶ אמנם רש"י [יג: ד"ה ובי"ה] כותב שזונה אסורה לכהן אך היא מותרת לאכול בתרומה, אך תוספות [שם, ד"ה בית הלל] חולקים על שיטתו בתוקף, ומציינים שמדברי רש"י עצמו [טו: ד"ה היא עצמה] עולה שהוא חזר בו מדבריו אלו.

⁷ הרשב"א מביא תירוץ נוסף: "אי נמי, יש לומר דהכא כשנבעלו באונס קאמר ולכולי עלמא, וכרבה דאמר לעיל בפרק הבא על יבמתו דכל שבאונס לאו זונה היא, וזה עיקר".

⁸ עי' שער המלך [הל' איסורי ביאה פ"ח ה"ג] ומנחת חינוך [מצוה רסו אות יט] המיישבים בדרך זו את שיטת הרמב"ם מתמיהת המגיד משנה [שם, ה"א] מדוע לא הזכיר את דברי הגמרא [סו:]. שהפסול קיים רק ב"מי שזר אצלה מעיקרא".

⁹ וכן כותב רש"י [עו. ד"ה כהן]: "אבל כהן כשר אסור בגירות ומשחררת משום זונה, שנבעלה מקודם".

לדברי תוספות, הגדרת גיורת כזונה אינה נובעת מבעילתה על ידי גוי, אלא מעצם העובדה "שבאה מן העובדי כוכבים השטופים בזימה".

תוספות מוכיחים את דבריהם מסוגיית הגמרא לגבי גיורת הפחותה מבת שלוש:

תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: גיורת פחותה מבת שלוש שנים ויום אחד כשירה לכהונה, שנאמר 'וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם', והרי פנחס עמהם. ורבנן, לעבדים ולשפחות... אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון בן יוחאי. אמר ליה רבי זירא לרבי יעקב בר אידי: בפירוש שמיע לך או מכללא שמיע לך? מאי כללא, דאמר רבי יהושע בן לוי: עיר אחת היתה בארץ ישראל שקרא עליה ערער, ושגר רבי את רבי רומנוס ובדקה ומצא בה בת גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד, והכשירה רבי לכהונה. אמר ליה: בפירוש שמיע לי.

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בדין זה: לפי רבי שמעון בן יוחאי, גיורת פחותה מבת שלוש שנים ויום אחד כשרה לכהונה. לעומת זאת, לפי רבנן, היא פסולה לכהונה.

ממסקנת הגמרא עולה שהלכה כרבנן:

ההוא כהנא דאנסיב גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד. אמר ליה רב נחמן בר יצחק: מאי האי? אמר ליה: דאמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כר"ש בן יוחאי. אמר ליה: זיל אפיק, ואי לא מפיקנא לך רבי יעקב בר אידי מאונך. [שם]

לאור סוגיה זו טוענים תוספות, כי דברי רש"י, שפסול גיורת לכהונה נובע מחמת בעילתה לגוי, ניתנים להיאמר רק לשיטת רבי שמעון בן יוחאי, המכשיר גיורת פחותה מבת שלוש. אמנם, רבנן פוסלים גיורת קטנה שאינה בת ביאה, ולשיטתם בהכרח פסול גיורת אינו נובע מחמת בעילתה לגוי אלא "לפי שבאה מן העובדי כוכבים השטופים בזימה".

בביאור שיטת רש"י כותב ערוך השולחן:

ודעת רש"י ז"ל נראה לי, דכשהיא יתירה מג' שנים ויום אחד איסורה מן התורה, ופחותה מזהה היא מדרבנן. [ערוך השולחן אהע"ז ו, כב]

לפי דבריו, מדין תורה גיורת נפסלת מדין זונה רק כאשר נבעלה לגוי, ובשל כך יש לפסול מחמת הספק כל גיורת שיש חשש שנבעלה לגוי¹⁰. לפי זה, היה ראוי להכשיר גיורת פחותה מבת שלוש, הואיל ואינה ראויה לביאה ואין חשש שנבעלה לגוי, אלא שחכמים גזרו ופסלו אותה מדרבנן.

הרמב"ם נוקט בעניין זה כשיטת תוספות, שגם גיורת שלא נבעלה פסולה מדין זונה:

וכן הגיורת והמשוחררת, אפילו נתגיירה ונשתחררה פחותה מבת שלש שנים, הואיל ואינה בת ישראל, הרי זו זונה ואסורה לכהן. [הל' איסורי ביאה פ"ח ה"ג]

הראב"ד משיג על דבריו:

אמר אברהם, אינה משום זונה, אלא משום דכתיב 'בתולות מזרע בית ישראל'.

[השגות הראב"ד, שם]

לדבריו, גיורת כלל אינה מוגדרת כזונה, אלא פסולה נלמד מן הכתוב בספר יחזקאל [מד, כב]: "ואלמנה וגרושה לא יקחו להם לנשים, כי אם בתולות מזרע בית ישראל". לדבריו, כתוב זה מחדש

¹⁰ עיי' שו"ת היכל יצחק [ה"א סי' יח] ושו"ת יביע אומר [ה"ז אהע"ז סי' יא אות א] הטוענים שחשש זה פוסל מדרבנן בלבד.

פסול נוסף מעבר לפסולים המפורשים בתורה: פסול כהונה של כל אישה שאינה "מזרע בית ישראל"¹¹.

נראה כי מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בעניין זה נובעת ממחלוקת עקרונית ביניהם בגדר פסול זונה. הרמב"ם מבאר את האופנים השונים בהם אישה נעשית זונה:

מפי השמועה למדנו שהזונה האמורה בתורה היא כל שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה להינשא לו איסור השווה לכל, או שנבעלה לחלל אף על פי שהיא מותרת להינשא לו. [הל' איסורי ביאה פ"ח ה"א]

לדבריו, קיימים שלושה אופנים בהם אישה נעשית זונה: כל שאינה בת ישראל, כל שנבעלה בעילת איסור השווה לכל וכל שנבעלה לחלל.

על פי הגדרות אלו כותב הרמב"ם:

הא למדת, שאין היותה זונה תולה בבעילה של איסור, שהרי הבא על הנידה ועל הקדשה והנרבעת לבהמה נבעלה בעילה של איסור ולא נעשית זונה, ומי שנשאת לחלל נבעלה בעילה של היתר כמו שיתבאר ונעשית זונה, ואין הדבר תלוי אלא בפגימה. ומפי השמועה למדו שאינה פגומה אלא מאדם האסור לה או מחלל כמו שאמרנו. [שם, ה"ה]

לטענת הרמב"ם, גדר זונה אינו תלוי בבעילה של איסור אלא בפגימה, ו"מפי שמועה" שיש שלושה אופנים של פגימה.

הראב"ד משיג על דברי הרמב"ם:

אמר אברהם, ליתנהו להני כללי, שאין זונה אלא מחייבי כריתות או מעכו"ם ועבד שאין בהן קידושין. מיהו כל הפסולים לבא בקהל, אם באו עליה פסולה מן הכהונה ומן התרומה ואפילו חלל, משום דכתיב 'ולא יחלל זרעו' – מה הוא מחלל אף זרעו מחלל, אבל ללקות עליה משום זונה לא. [השגות הראב"ד שם, ה"א]

הראב"ד חולק על קביעת הרמב"ם שהנבעלת לחלל נעשית זונה, ולשיטתו היא אמנם מתחללת ונאסרת לכהן אך אינה זונה.

נמצא, כי הראב"ד חולק על שיטת הרמב"ם גם ביחס לגיורת וגם ביחס לנבעלת לחלל, ולגבי שתיהן הראב"ד טוען שהן אינן מוגדרת כ'זונה'.

סברתו של הראב"ד מפורשת בדבריו: "שאין זונה אלא מחייבי כריתות או מעכו"ם ועבד שאין בהן קידושין". לדעתו, רק אישה הנבעלת בעילת זנות נעשית זונה, ולכן בהכרח פסול גיורת ופסול נבעלת לחלל אינו משום זונה. לעומתו, הרמב"ם סבור שגדר זונה נובע מחמת הגדרתה של האישה כפגומה, והגדרה זו מתקיימת באופנים שונים, והיא אינה תלויה דווקא בבעילה של איסור או של זנות¹².

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל

ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל

¹¹ וכן סובר הרשב"א [ס: ד"ה אמר].

¹² עי' בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה [קידושין ד, ו] בגדר פסול הנבעלת לחלל, וע"ע חידושי רבנו חיים הלוי [הל' איסורי ביאה פ"ז ה"ב] ואור שמח [שם, פ"ח ה"א] הדנים במחלוקת הראשונים בעניין זה.